

SYFTE:

När vi i dagens Sverige talar om hederskulturer och hedersrelaterat våld och förtryck så associerar vi till invandrarkulturer, det mångkulturella Sverige och inflytandet av främmande religioner. För historiker är det dock en angelägen uppgift att föra fram att vi även i Norden haft en stark inhemsk hederskultur som format människors tänkande och som varit svår för den enskilda människan att ställa sig utanför.

Den inhemska hederskulturen har dock inte varit statisk, utan förändrats över tid och dess slutliga upplösande hör tidsmässigt samman med det moderna, sekulariserade och urbana samhällets framväxt. I själva verket tycks hederskulturens slutliga upplösande ligga så nära oss i tid att den kollektiva glömskan och distanseringen framstår som anmärkningsvärd.

Detta projekt syftar till att undersöka den inhemska hederskulturen i ett långtidsperspektiv, 1500–1900. Undersökningens föremål är de hedersföreställningar som påverkat människors beteenden och tankar och som haft olika konsekvenser för män och kvinnor. Hederskulturens konsekvenser för genusrelationen sätts särskilt i fokus. Detta är i dubbel mening relevant – dels för att vi idag vet att hedersföreställningar i högsta grad inkluderar genusrelationen och dels för att den nordiska historiska forskning som finns att tillgå i stor utsträckning fokuserat manlig heder.

Hedestänkandets återkomst i det svenska samhället skapar en nyfikenhet bakåt på den inhemska hederskulturen, hur den sett ut och verkat, dess skilda konsekvenser för kvinnor och män, men även en nyfikenhet på dess försvinnande. Hur ser de samhällsförändringar ut som ligger mellan vår hederskultur och dagens samhälle och hur och när skapas den självbestämmande individen som står obunden av släktens och ursprungsfamiljens beslut? Betydelsen av statsmaktens roll i lösandet av hederskonflikter och rättskulturens utveckling undersöks särskilt.

”Heder” och ”kultur” utgör centrala begrepp i undersökningen och det framstår som ett led i själva forskningsuppgiften att närmare definiera och problematisera begreppet ”hederskultur”. I utgångsläget är dock Pitt-Rivers (1966) definition av heder gångbar, där hedern utgör ett värde både i individens och i omgivningens ögon, och där hedern blir grunden för den respekt man önskar och förväntar sig möta av omvärlden. Samtidigt utgör hedern något mer substantiellt än enbart ett omdöme – något man de facto kan ha och mista (Stewart 1994; Sandmo 2002). Med ”kultur” avses här fundamentala kollektiva föreställningar och värden som människor delar. (Ehn & Löfgren 2001; Hunt & Bonell).

FORSKNINGSPROBLEM OCH UPPLÄGGNING:

Den nordiska hederskulturen har varit speciell i flera avseenden och skiljer sig exempelvis från den sydeuropeiska (Söderberg 1990) och den som vi finner i Mellanöstern i dag (Wikan 2004). Det finns en kunskapsbas kring den nordiska hederskulturen att utgå ifrån samtidigt som flera sidor av den inhemska hederskulturen är svagt belysta i forskningen. Ingen befintlig undersökning behandlar hederskulturen i ett långtidsperspektiv med de möjligheter att fokusera förändring och övergångar som en lång tidsaxel öppnar för. Och få undersökningar har haft fokus på hederns betydelse för genusrelationen i samhället och på individnivå. Det finns inte heller någon nordisk forskning som undersökt den inhemska hederskulturens upplösning även om denna diskuteras av Sandmo, Lindstedt Cronberg och Österberg i antologin Hedersmord: Tusen år av hederskulturer (2005).

I undersökningens analyseras relationen man/hustru bl.a. genom kvalitativa analyser av rättsligt material som berör otrohet/äktenskapsbrott och våld/dödligt våld mellan makar och upprätthållandet av individens och hushållets ära. Även mäns relation till andra kvinnliga anförvanter undersöks. Att vi inte haft en kyskhetskultur i Norden har framhållits i forskningen som en förklaring till att den nordiska hederskulturen fått andra konsekvenser för kvinnor än i Sydeuropa och Mellanöstern. Men detta framstår som en sanning med modifieringar redan om vi värderar de kunskaper vi har kring mödrars mord på sina utomäktenskapliga barn i tidigmodern tid och kvinnors självmord i samband med utomäktenskapliga graviditeter under 1800-talet. Här granskas hederskulturens inverkan på sexualitetens område.

Undersökningen har tre överordnade mål:

- att granska spåren efter en mer arkaisk patriarkalisk hederskultur i den medeltida lagen (t.ex. makens rätt att döda hustrun och hennes älskare vid otrohet). I denna del sträcker sig alltså undersökningen längre bakåt i tid än år 1500,
- att undersöka hederskulturens inverkan på genusrelationen från tidigmodern tid och framåt via analys av rättsprotokoll,
- att analysera den inhemska hederskulturens upplösning och försvinnande.

Valet att i första hand analysera rättsligt material har sin grund i att den nordiska hederskulturen redan tidigt framstår som legalistisk, och människor här, till skillnad från i många andra delar av världen, ofta valt att lösa sina hederskonflikter på rättslig väg.

SVENSKT OCH INTERNATIONELLT FORSKNINGSLÄGE:

Historikers intresse för hederskulturer inspireras idag av mötet med antropologisk forskning och New Cultural History. Fortfarande är Pierre Bourdieus mer teoretiska arbeten kring hedern viktiga i sammanhanget (Bourdieu 1977) och Frank Henderson Stewarts monumentala arbete "Honor" (1994) liksom Maurice Bloch (1997) och Julian Pitt-Rivers (1966; 1968). I Norden är den norska antropologen Unni Wikan intressant, vars bok "En fråga om heder" (2004) ingående diskuterar nutida hederskulturer. Bland historiker som undersökt den nordiska hederskulturen märks framför allt Erling Sandmo (manlig heder/våld och ärekränkningar), Johan Söderberg och Arne Jarrick (flera olika aspekter), Eva Österberg (i synnerhet kopplingen mellan våld och heder) Jørn Sandnes (män, heder och våld), Heikki Ylikangas (män, heder och våld) och Dag Lindström (hedersföreställningar i skrå och hantverksmiljöer). Historiker som arbetat med ett mer uttalat genusperspektiv på hedern i tidigmodern tid är Lindstedt Cronberg (1997; 2005) samt Andersson (1998) och Jarrick & Söderberg men även Lindström.

Beträffande tidigmedeltid/vikingatid finns en ganska omfattande forskning som dock faller utanför denna undersöknings tidsramar.

Det skisserade forskningsprojektet framstår som unikt i förhållande till befintlig nordisk forskningen genom det långa tidsperspektivet, betoningen på genusrelationen och hederskulturens upplösning. Genom den nordiska hederskulturens särdrag och utveckling samt näst intill totala upplösning framstår den även som internationellt intressant.

GENOMFÖRANDE

Projektet förutsätts löpa under tre år och består arbetsmässigt av tre strategiskt viktiga nedslag:

1. Hederskulturens spår och yttringar i de äldsta inhemska lagtexterna (landskapslagar/tidig rikslagstiftning). Studien omfattar en närläsning, analys och försök till rekonstruktion av denna tidiga hederskultur och beräknas ta ca 6 månader.
2. En genomgång av 1500- och 1600-talens rättsprotokoll med åtföljande rekonstruktion av hederskulturen i tidigmodern tid. Särskild uppmärksamhet riktas mot hämnd (1500-

talet), otrohet inom äktenskapet, ärekränkningar, våld mellan män samt dödligt våld mot kvinnor och sexuell kontroll. Tidsåtgång ca 1 år.

3. Hederskulturens upplösning – en undersökning av bl.a. 1800-talets rättsliga källor beträffande ärekränkningarnas förändrade innehåll och status, mäns våld mot närstående kvinnor, förändringar i synen på otrohet/äktenskapsbrott, barnamord i det sena 1800-talet och kvinnors självmord i samband med utomäktenskapliga graviditeter samt förskjutandet av gravida döttrar som ytterlighetshandling inom familjen. Tidsåtgång ca 1 år.
4. Färdigställande av resultaten i monografiform ca 6 månader.

EGEN KOMPETENS

Sökande är väl förtrogen med forskningsområdet och redan avhandlingen innehöll en delundersökning om hedersföreställningar utifrån ett genusperspektiv (1997). Sökande är också en av initiativtagarna till ett nätverk kring hederskulturer i Norden som formerats med ekonomiskt stöd från NORFA. Sökande har även publicerat en forskningsintroducerande artikel i antologin ”Hedersmord. Tusen år av hederskulturer”. I artikeln diskuteras hederskulturens utformning (dess relation till religion, könsuppfattning osv.) och dess konsekvenser för kvinnor i de nordiska länderna från tidigmodern tid till idag.

Sökande har betydande erfarenhet av arbete med rättsligt källmaterial från perioden 1600-1900, och god överblick över rättsutveckling och rättslig praxis.

Sökande innehar en forskarassistenttjänst vid Historiska institutionen i Lund, som löper ut under 2006. Inom ramen för forskarassistenttjänsten bedriver sökande ett forskningsprojekt om våld inom äktenskapet. Resultaten har publicerats i tre vetenskapliga artiklar och en monografi är under färdigställande. Lindstedt Cronbergs forskning har genomgående haft fokus på genus, rätt och kultur.

Under tiden som forskarassistent har sökande även varit med och formerat ett nätverk kring ”Våldets kulturhistoria”. Lindstedt Cronberg har tillsammans med professor Eva Österberg varit redaktör för de tre antologier som tillkommit inom nätverket, och tillsammans med Eva Österberg arrangerat tre vetenskapliga konferenser kring tematiken våldets kulturhistoria.

Sökande har bland annat tilldelats Kungl. Gustav Adolfs Akademiens pris för sin avhandling samt Nils Karlebys pris för sin vetenskapliga produktion, 2005.

KOSTNADSBERÄKNING:

Sökta medel avser lönekostnader för anställning som forskare under tre år.

